

Autor informuje wreszcie czytelnika (s. 245), że *verus procurator* i *non verus procurator* są terminami wprowadzonymi do tekstów klasycznych przez prawników justyniańskich na oznaczenie prokuratora przyjmującego zlecenie i prokuratora nie działającego na podstawie kontraktu zlecenia²². Jest to uogólnienie, jak sądzę, zbyt daleko idące, skoro *non verus procurator* z tekstu Ulp. D. 46, 3, 12, 4 zostaje zastąpiony przez grecki odpowiednik *falsus procurator* w Bas. 26, 5, 12.

We wnioskach końcowych rozprawy (s. 255 - 258) znajdujemy podsumowanie wyników przeprowadzonych badań, przy czym zostaje tu wyrażona nadzieja, że pozwolą one rozwiązać wiele innych dotąd spornych problemów, poczynając od nabycia posiadania, a kończąc na zagadnieniu skarg regulujących stosunki między prokuratorem i zastąpionym.

Mimo wielu uwag krytycznych, w większości przypadków zresztą dyskusyjnych, praca stanowi poważny postęp naukowy do poznania omawianego zagadnienia. Najważniejsze jest jednak to że na pewno spowoduje ona ferment w dotychczasowych, tradycyjnych zapatrywaniach i skłoni romanistów do oparcia przyszłych badań nad prokuratorem na analizie porównawczej słownictwa i cech stylistycznych źródeł z okresu klasycznego i justyniańskiego. Godny uznania jest fakt, że autor wypracował własną metodę badawczą i podjął od nowa gruntowną analizę źródeł.

MIECZYSLAW ŻOŁNIERCZUK (Lublin)

Pierre-Clément Timbal, *Les obligations contractuelles d'après la jurisprudence du Parlement (XIII-e — XIV-e siècles)*, tome I, Paris, Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique, 1973, ss. 554.

Praca niniejsza powstała w związku z badaniami, które od szeregu lat, w ramach Centre National de la Recherche Scientifique, prowadzi ośrodek badawczy historyczno-prawny (Centre d'étude d'histoire juridique) kierowany przez autora pracy, profesora paryskiego wydziału prawa, P. C. Timbala. Ośrodek ten skupia obok „uniwersyteckich” historyków prawa również archiwistów, absolwentów École des Chartes. Badania Ośrodka skoncentrowane są dookoła aktów paryskiego parlamentu, które stanowią olbrzymie, dotąd stosunkowo mało eksploatowane zespoły w Archives Nationales. Do aktualnych, pilnych zadań Ośrodka należy opracowanie wyczerpującej kartoteki orzeczeń parlamentu — w pierwszym rzucie — z drugiej połowy XIV w. oraz z wieku XVIII. Przypomnieć bowiem warto, że najstarsze akty parlamentu z lat 1254 - 1318, znane pod nazwą „Olim”, wydane zostały drukiem jeszcze w pierwszej połowie XIX w. przez hr. Beugnot; późniejsze, nieprzekraczające jednak daty połowy XIV w. publikował E. Boutaric w latach 1860-tych, wreszcie H. Fourgeot w 1920 i 1960.

Prowadzone przez Ośrodek zespołowe prace dały wreszcie podstawę do podejmowania na wielką skalę systematycznych opracowań orzecznictwa parlamentu. I tak już w r. 1861 prof. Timbal, wraz ze współpracownikami, wydał tom poświęcony wojnie stuletniej (*La guerre de cent ans vue à travers les registres du parlement*), który świadczy o tym, jak wielkie bogactwa kryją się w aktach parlamentu, skoro umożliwiły one należyte wyjaśnienie nawet takiej kwestii, jak funkcjonowanie instytucji wojskowych we Francji XIV w. Obecnie prof. Timbal przedstawia nam pracę, która stanowi tom I dzieła poświęconego zobowiązaniom powstającym z umów — w świetle orzecznictwa parlamentu z XIII i XIV w. Tom ten

²² Źródła: Ulp. D. 46, 3, 12, pr. i 4; Paul. D. 17, 1, 26, 5; Ulp. D. 15, 4, 1, 9.

dzieli się na dwie części, z których pierwsza zajmuje się zawarciem umowy, druga zaś wykonaniem zobowiązań. Przedmiotem tomu II będą skutki niewykonania zobowiązań. Badania te rozciągają się więc na dziedziny, które wedle współczesnej systematyki prawa cywilnego zalicza się do jego „części ogólnej” oraz do „części ogólnej” wykładu prawa obligacyjnego.

Autor przypomina, że badania nad obligacjami we Francji średniowiecznej są mało zaawansowane, a odnoszące się do tej dziedziny prace opierały się głównie na doktrynie (Auguste Dumas — 1943, dawniej A. Esmein — 1883). Jasne jest, że dla pełniejszego, właściwego poznania historii instytucji prawnych, bogatszy niż akty normatywne czy poglądy prawników materiał zawierają akta praktyki sądowej. Dla poznania dawnego prawa francuskiego właśnie akta Parlamentu paryskiego są bezcenne. Przecież jego orzecznictwo w XIV w. rozciągało się na całe terytorium Francji, podlegające władzy królewskiej i prawie wszystkie większe sprawy sądowe docierały do jego izb. Orzecznictwo to zapoznaje nas z lokalnymi prawami zwyczajowymi, jako że zajmować się musiało jego interpretacją jak i orzecznictwem niższych od parlamentu trybunałów. Dodajmy jeszcze i to, że Parlament w swych orzeczeniach nieraz musiał dokonywać wyboru między sprzecznymi zasadami, zawartymi w różnych aktach królewskich.

I otóż właśnie prof. Timbal pracę swą oparł na tych, najszerzej wykorzystanych orzeczeniach Parlamentu. Tom rozbity jest systematycznie na wielką ilość rozdziałów, podrozdziałów i punktów, odpowiadających poszczególnym szczegółowym zasadom analizowanego prawa obligacyjnego. Przy każdym z takich punktów autor daje od siebie zwięzłe sformułowanie występującej w aktach zasady i z kolei wskazuje na odnoszące się do danej zasady orzeczenia lub podaje tekst ciekawszych orzeczeń (w ten sposób opublikował *in extenso* ponad 140 orzeczeń).

Tak więc omawiany tu tom daje gruntownie udokumentowany obraz zasad prawa obligacyjnego stosowanych we Francji w XIV w., tym samym zaś wypełnia poważną lukę w znajomości średniowiecznego francuskiego prawa zwyczajowego.

MICHAŁ SZCHANIECKI (Warszawa)

Jerzy Włodarczyk, *Sejmiki łęczyckie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1973, ss. 336.

Dzieje sejmiku łęczyckiego od jego powstania do upadku szlacheckiej Rzeczypospolitej stanowią uwieńczenie wieloletnich badań autora, które owocowały w postaci szeregu studiów publikowanych poczynając od 1960 r.¹ Rezultaty niektórych z nich weszły do omawianej rozprawy habilitacyjnej, inne, dotyczące zjawisk raczej dla jej zakresu marginalnych jak *Problematyka szkół i oświaty w laudach sejmików łęczyckich*² zostały tu tylko wzmiankowane.

J. Włodarczyk, który debiutował jako historyk historiografii³, potraktował w sposób pogłębiony dotychczasowy dorobek w zakresie badań nad dziejami sejmików ziemskich. Wydobył on zarówno osiągnięcia, których nie brakło w dziełach przede wszystkim A. Pawińskiego, ale też w pracach A. Prochaski, J. Siemieńskiego, H. Chodynickiego, S. Sreniowskiego, jak i ujawnione w nich braki. Te ostatnie dotyczyły zarówno założeń (tak Pawiński przyjął

¹ Pierwszą była rozprawa *Sejmiki łęczyckie do początku XVI wieku*, CPH, t. XII, 1960, z. 2, s. 9 - 46.

² Zeszyty Naukowe Uniw. Łódzkiego, seria I, zesz. 88, 1972, s. 145 - 161.

³ T. Korzon, *Główne koncepcje historyczne i historiozoficzne*, Łódź 1958.